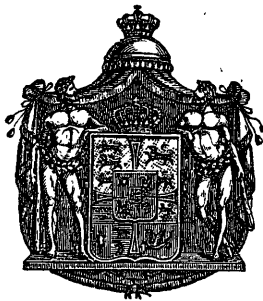

MEDDELELSER

FRA

DET STATISTISKE BUREAU.

FEMTE SAMLING.

KJÖBENHAVN.

TRYKT I BIANCO LUNOS BOGTRYKKERI

VED F. S. MUBLE.

1859.

IV.

Om

den værnepligtige Befolknings Legemshöide efter Maalingerne ved Sessionerne

i Qvinqvenniet 1852—1856.

Alt hvad der har Indflydelse paa Menneskets enten physiske eller aandelige Udvikling, maa i høi Grad fængsle vor Interesse. Man har derfor i forskjellige Lande og til forskjellige Tider blandt Andet ogsaa stillet sig den Opgave at constatere Befolkningens Legemshöide og at komme paa Spor efter, hvad der foruden Raceforskjelligheden kan have Indflydelse paa Kræfternes Udvikling, paa det menneskelige Legemes hurtigere eller langsommere, større eller mindre Væxt.

Men Undersøgelser af denne Art ere forbundne med særegne Vanskeligheder, thi de maae ikke blot foretages med en stor Grad af Nöiagtighed og Paalidelighed paa en stor Deel Individuer af en bestemt Alder, men de maae ogsaa Tid efter anden, efter visse Aars Mellemlum, gjentages paa lige Maade, naar de skulle give et nogenledes sikkert Resultat og constatere Legemshöiden af Befolkningen i et Land og dets forskjellige Dele samt lede os paa Spor efter de Aarsager, som herpaa have yttret deres Indflydelse. Til saadanne Undersøgelser har

man, om ikke udelukkende, saa dog fortrinsviis benyttet de Maalinger, som foretages af det til Krigstjeneste udskrævet Mandskab. Ved såadanne, under offentlig Control foretagne, Maalinger af en stor Mængde Individuer af en vis Alder har man troet paa den sikreste Maade at komme til Kundskab om det menneskelige Legemes Middelhøide i det vedkommende Land og dets forskjellige Dele.

Saadanne Undersøgelser have ogsaa tidligere været foretagne hos os, vel ikke efter nogen stor Maalestok eller i noget stort Omfang, men dog saa oplysende og lærerige, at de fortjene Opmærksomhed og Paaskjønnelse. Dr. Thune har saaledes bearbejdet de paa Sessionerne i det første sjællandske Landmilitærdistrict i Aarene 1815, 1825, 1835 og 1845 foretagne Maalinger af det 21- og 22-aarige værnepligtige Mandskab, og har desuden meddeelt Resultatet af en lignende Undersøgelse af det værnepligtige Mandskabs Legemshøide i Fyens og Langelands Districter i Aaret 1846¹⁾.

Dr. Trier har bearbejdet Landmilitær-Sessions-Listerne for Aarene 1853 og 1854 for hele Kongeriget og meddeelt disse Undersøgelser Resultat²⁾.

Vi have undersøgt de i Qvinqvemmet 1852—1856 stedfundne Maalinger af det ved de forskjellige Landmilitær-Sessioner mødte værnepligtige Mandskab, og skulle nu fremstille disses Resultater. Men forinden vi skride hertil, troe vi at burde gjøre opmærksom paa, hvor vigtigt det er, at man til Grund for en

---

¹⁾ Thune: Om den fuldvoxne værnepligtige Bondeungdoms Legemshøide i Danmark. Det kongl. medicinske Selskabs Skrifter, ny Række 1. Bind, pag. 242 ff. (Til denne interessante Afhandling har daværende Major ved Generalstaben v. Andræ knyttet en mathematisk Afhandling om Beregningen af Befolkningens sande Middelhøide.)

²⁾ Bibliothek for Læger 1855 pag. 225 ff. Af denne Afhandling sees blandt Andet, at Dr. Ravn har bearbejdet Sessions-Listerne for 1852, men herom er, saavidt bekjendt, Intet offentliggjort ved Trykken.

Undersøgelse af denne Art, naar man vil bruge den til Sammenligning, lægger Gjennemsnittet af flere paa hinanden følgende Aar, og ikke bliver staaende ved Resultatet af enkelte Aar med flere eller færre Aars Mellemrum; med andre Ord, at man f. Ex. tager Gjennemsnittet af 1841—1845 for at kunne sammenligne det med Gjennemsnittet af 1851—1855, og ikke lader sig nøie med Resultatet af 1845 for at sammenligne det med 1855. Det viser sig nemlig, at der finder en saa stor, af Tilfældigheder paavirket Forskjel Sted imellem Resultatet af Maalingerne i enkelte paa hinanden følgende Aar, at en Betragtning af eller Sammenligning mellem enkelte Aar maa selv i høi Grad være givet Tilfældigheden til Priis.

Dr. Thune havde undersøgt Maalingerne af det 21- og 22-aarige værnepligtige Mandskab i det nordlige Sjælland i 1815, 1825, 1835 og 1845 — altsaa i 4 enkelte Aar med 10-aarige Mellemrum. Resultatet var, at Middelhöiden af det maalte Mandskab var

i 1815	62,81 d. T. =	1643 Millimeter	
i 1825	63,62 — =	1664	—
i 1835	63,31 — =	1656	—
i 1845	63,22 — =	1653	—

Vilde man nu have fortsat Undersøgelsen paa den paabegyndte Maade, og holdt sig til Maalingen i 1855 i det 2det sjællandske Udskrivnings-District, der omfatter de af Dr. Thune behandlede Amter, altsaa igjen have holdt sig til Resultatet af et enkelt Aar med et tiaarigt Mellemrum, saa var man kommet til det Resultat, at Gjennemsnitshöiden i 1855¹⁾ var 63,41" (1657 Millimeter) eller 0,21" mindre end i 1825. Vi vilde da let

¹⁾ Det maa ikke oversees, at der her er Tale om det 22-aarige Mandskab, medens de tidligere Maalinger referere sig til det 21- og 22-aarige Mandskab, cfr. Frd. af 27. Juni 1842 § 7. Men hvorvel dette ikke bör lades ude af Betragtningen, tör det dog ansees for vist, at den Indflydelse, som dette kan have, ialtfald er saare ringe.

kunne blive ledede til den Anskuelse, at Legemshöiden i det nordlige Sjælland i de sidste 30 Aar var aftagen. Men det vil, navnlig hvad det nordlige Sjælland angaaer, sees af den efterfølgende Tabel, hvilken Forskjel der har fundet Sted mellem de enkelte lige paa hinanden følgende Aar, ligesom det af Tabellen pag. 165 vil sees, hvilken Forskjel overhovedet fra Aar til Aar finder Sted i Resultatet af Maalingen i de enkelte Districter. Det maa heraf være aldeles klart, at Resultatet af et enkelt Aar er utilforladeligt, og at det let kan blive vildledende, naar Dr. Thune l. c. siger, at Middelhöiden i det første sjællandske Landmilice-District fra 1815 til 1845 er stegen 11 Millimeter, thi det er meget muligt, at Maalingen i 1815 gav en for den Tid usædvanlig lille, eller Maalingen i 1845 en for den Tid usædvanlig stor Gjennemsnitshöide. Saameget er vist, at vilde man sammenligne Maalingen i 1825, 1835, 1845 og 1855 med hinanden og deraf slutte, at Gjennemsnitshöiden var aftagen 0,21", fordi 1825 gav 63,62" og 1855 kun 63,41", saa vilde man være langt fra Sandheden.

Det daværende første sjællandske Landmilice-District, som Dr. Thune har behandlet, indbefatter Kjöbenhavns, Frederiksborg og Holbæk Amter. I Qvinqvenniet 1852—1856 gav Maalingen af det 22-aarige værnepligtige Mandskab i disse Amter følgende Resultat:

Aar.	Kjöbenhavns Amt.	Frederiksborg Amt.	Holbæk Amt.	Alle 3 Amter.
1852	63,48"	63,69"	63,41"	63,53"
1853	63,75"	63,60"	63,36"	63,57"
1854	63,61"	63,75"	63,68"	63,68"
1855	63,06"	63,80"	63,34"	63,41"
1856	63,61"	63,58"	63,46"	63,55"
I Gjennemsnit	63,50"	63,68"	63,45"	63,55"

Det vil let sees, hvilken Forskjel det gjør om man vælger 1854 eller 1855 til Sammenligningsled med det tidligere vundne Resultat. Forskjellen mellem disse to Aars Gjennemsnitshöide er over $\frac{1}{4}$ Tomme, nemlig 0,27".

Vi kunne derfor heller ikke lægge megen Vægt paa det Resultat, som den af Dr. Thune paaberaabte Maaling af det værnepligtige Mandskab i Fyens og Langelands Districter gav i det enkelte Aar 1846, og hvorefter Mandskabet i disse Districter skulde have været ikke lidet höiere end det i 1845 i det nordlige Sjælland maalte Mandskab. Gjennemsnitshöiden af de i dette Aar i Fyens Stift Maalte var 63,67"¹⁾, medens det i 1845 i det nordlige Sjælland maalte Mandskab kun gav en Gjennemsnitshöide af 63,22" eller 0,45" mindre. Men vi have al Grund til at troe, at den store Middelhöide i Fyens og Langelands Districter i 1846 var en af Tilfældigheder, paavirket usædvanlig stor Middelhöide.

Dette maa være nok for at gjøre det indlysende, at man, naar Undersøgelserne ad denne Vei virkelig skulle give noget Resultat, ikke maa blive staaende ved Betragtningen af enkelte Aar med passende Mellemrum, men at man derimod maa tage Gjennemsnittet af flere paa hinanden følgende Aar, Qvinqvennier eller Decennier, og efter passende Aaremaal sammenligne dette med et lignende Gjennemsnit af flere Aar.

Vi ville nu vende os til Betragtningen af det Qvinqvennium, med hvis Undersøgelse vi nærmest have beskjæftiget os.

Tabel I. fremstiller Middelhöiden for hvert enkelt Amt af det i Aarene 1852—1856 maalte 22-aarige værnepligtige Mandskab, hvert Aar taget for sig med tilföiet Gjennemsnitshöide før samtlige 5 Aar; Tabel II. og III. giver en lignende Fremstilling, Tabel II. for Udskrivningsdistricterne

---

¹⁾ Det kgl. medicinske Selskabs Skrifter, ny Række 1. Bind, pag. 262.

Tabel III. for Öerne med og uden Kjöbenhavn, for Jylland, for hele Kongeriget og endelig for hele Kongeriget uden Kjöbenhavn.

Tabel I.

Amtet.	1852.	1853.	1854.	1855.	1856.	I Gjen- nemsnit.
Kjöbenhavn	63,70"	63,65"	63,90"	63,76"	63,87"	63,82
Kjöbenhavns Amt.	63,48	63,75	63,61	63,06	63,61	63,50
Frederiksborg	63,69	63,60	63,75	63,80	63,58	63,68
Holbæk	63,41	63,36	63,68	63,34	63,46	63,45
Sorö	63,29	63,06	63,48	63,15	63,35	63,27
Præstö	63,24	63,77	63,58	63,47	63,56	63,52
Maribo	62,95	63,08	63,21	63,01	63,40	63,13
Odense	63,70	63,90	63,82	63,33	63,69	63,70
Svendborg	63,57	63,69	63,66	63,75	63,76	63,73
Hjørring	63,11	63,37	63,24	63,54	63,78	63,41
Aalborg	63,12	63,59	63,52	63,57	63,89	63,54
Thisted	64,37	64,28	64,37	64,06	63,72	64,16
Viborg	63,64	63,73	63,68	63,78	63,79	63,72
Ringkjöbing	64,30	64,50	64,26	64,22	64,06	64,27
Randers	63,11	63,31	63,33	63,13	63,60	63,30
Aarhus	63,37	63,19	63,40	63,54	63,71	63,45
Skanderborg	63,52	63,79	63,23	63,32	63,59	63,49
Veile	63,75	63,47	63,43	63,42	63,60	63,53
Ribe	63,69	63,65	63,72	66,66	63,48	63,64
Hele Kongeriget	63,53"	63,63"	63,63"	63,52"	63,66'	63,59'

Tabel II.

District.	1852.	1853.	1854.	1855.	1856.	I Gjen- nemsnit.
1ste Udskrivningsdistrict . . . . (Staden Kjøbenhavn)	63,70"	63,85"	63,90"	63,76"	63,87"	63,82"
2det Udskrivningsdistrict . . . . (Kbhavns, Friborg og Holbæk Amter.)	63,53	63,57	63,68	63,41	63,55	63,55
3die Udskrivningsdistrict . . . . (Sorø, Præstø og Maribo Amter.)	63,16	63,34	63,43	63,25	63,47	63,35
4de Udskrivningsdistrict . . . . (Odense og Svendborg Amter.)	63,63	63,85	63,84	63,51	63,73	63,72
5te Udskrivningsdistrict . . . . (Rjørring og Aalborg Amter.)	63,12	63,48	63,38	63,55	63,84	63,47
6te Udskrivningsdistrict . . . . (Thisted, Viborg og Ringkjøb. Amter.)	64,08	64,16	64,10	64,02	63,86	64,04
7de Udskrivningsdistrict . . . . (Randers, Aarhus og Skanderb. Amter.)	63,31	63,44	63,32	63,30	63,63	63,40
8de Udskrivningsdistrict . . . . (Veile og Ribe Amter.)	63,72	63,56	63,58	63,51	63,54	63,58

Tabel III.

	1852.	1853.	1854.	1855.	1856.	I Gjen- nemsnit.
Öerne med Kjøbenhavn	63,45"	63,57"	63,65"	63,41"	63,59"	63,53"
Öerne uden Kjøbenhavn	63,42	63,54	63,62	63,36	63,55	63,50
Jylland	63,60	63,69	63,62	63,62	63,72	63,65
Hele Kongeriget	63,53	63,63	63,63	63,52	63,66	63,59
Hele Kongeriget u. Kbhvn	63,52	63,62	63,62	63,51	63,65	63,58

Naar vi nu først betragte Tabel I., hvor de enkelte Amter ere fremstillede, og undersøge hvor stor Forskjellen er mellem de enkelte Aars Legemshöider, finde vi, at den har været endogsaa temmelig betydelig. I Aalborg Amt har den været störst;

den har her varieret imellem 63,12 (1852) og 63,89 (1856). Forskjellen udgjorde altsaa her 0,77 eller over $\frac{3}{4}$ Tomme. Iøvrigt varierer Differencen i de enkelte Amter mellem 0,15 som Minimum (Viborg) og 0,69 som Maximum (Kjöbenhavns A.). Ved en saadan Foranderlighed af de enkelte Aars Resultater i de forskjellige Amter er det naturligt, at disse ogsaa i ikke liden Grad variere fra Middelhöiden for det hele Qvinqvennium i hvert enkelt Amt. De største Afvigelser i saa Henseende have fundet Sted i Thisted og Kjöbenhavns Amter, hvor Middelhöiden i et enkelt Aar var 0,44 eller næsten $\frac{1}{2}$ Tomme under Gjennemsnitshöiden for alle 5 Aar. I Thisted Amt var nemlig Middelhöiden for 1856 kun 63,72, medens Gjennemsnitshöiden for Qvinqvenniet der var 64,16, og i Kjöbenhavns Amt var Middelhöiden i 1855 kun 63,06, medens Gjennemsnitshöiden for alle 5 Aar i dette Amt var 63,50. I det Hele maa Betragtningen af denne Tabel bestyrke den ovenfor udtalte Anskuelse, at enkelte Aars Resultater ere höist usikre og lidet skikkede til Sammenligning, fordi Tilfældigheder her udöve en stor Indflydelse, der faaer en saa meget større Betydning, som man indskrænker sig til mindre og mindre Dele af Landet.

For de større Afdelinger af Landet er Forskjellen af de enkelte Aars Resultater derfor ogsaa betydelig mindre, ialfald naar vi undtage det 5te Udskrivningsdistrict, hvor Forskjellen imellem 1852 og 1856 var 0,72. Den største Forskjel dernæst er i det 4de Udskrivningsdistrict imellem Aarene 1853 og 1855, hvor Forskjellen dog kun belöber sig til 0,34 eller omtrent $\frac{1}{3}$ Tomme. Derimod see vi af Tabel III. at Forskjellen imellem de enkelte Aar, naar vi betragte hele Kongeriget under Eet, er ubetydelig, thi her reducerer den sig til 0,14, som er Forskjellen mellem Aarene 1855 og 1856. Gjennemsnittet for alle 5 Aar for hele Kongeriget er 63,59, og vi kunne derfor med en höi Grad af Sandsynlighed antage, at Gjennemsnitshöiden af det 22-aarige Mandskab i Kongeriget i Midten af det 19de Aarhundrede var lidt over $63\frac{1}{2}$ Tomme.

Men vi ville nu vende tilbage til Betragtningen af Amterne.

Tage vi Gjennemsnittet af det i Aarene 1852—1856 maalte 22-aarige Mandskab i de forskjellige Amter, faae vi følgende Rækkefølge, naar vi sætte det Amt överst, hvor Middelhöiden var störst, og det Amt nederst, hvor denne var lavest.

Ringkjöbing Amt	64,27"
Thisted	64,16"
Kjöbenhavn (Staden) . . .	63,82"
Svendborg Amt	63,73"
Viborg	63,72"
Odense	63,70"
Frederiksborg	63,68"
Ribe	63,64"
Aalborg	63,54"
Veile	63,53"
Præstö	63,52"
Kjöbenhavns	63,50"
Skanderborg	63,49"
Aarhuus	63,45"
Holbæk	63,45"
Hjörning	63,41"
Randers	63,30"
Sorö	63,27"
Maribo	63,13"

Den störste Forskjel, mellem Ringkjöbing og Maribo Amter, udgjör '1,14", hvilket er en temmelig betydelig Forskjel, omendskjönt ikke saa stor som f. Ex. mellem Frankrigs forskjellige Departementer, thi medens Middelhöiden af de maalte Consciberede i Paris var 1683' Millimeter, var den i Apenninernes Departement kun 1560 Millimeter; Differencen var altsaa 123 Millimeter eller 5 d. T. ¹⁾). Middelhöiden i Ringkjöbing Amt er 0,68" eller omtrent $\frac{2}{3}$ Tomme större end Gjennemsnitshöiden for hele Kongeriget, og Middelhöiden i Maribo Amt er 0,46"

¹⁾ Dr. Thune har l. c. pag. 255 feilagtigt angivet den störste Difference af Middelhöiden i Frankrigs forskjellige Departementer til 23 Millimeter, ikke fuldt en dansk Tomme, medens den i Virkeligheden er 123 Millimeter, henved 5 danske Tommer.

eller omtrent $\frac{1}{2}$ Tomme under denne. I 8 af Amterne er Middelhöiden större, derimod i 11 Amter mindre end hele Kongeriget's Gjennemsnitshöide, men i nogle af de sidste er Afvigelsen fra Gjennemsnitshöiden kun ubetydelig. Tage vi Gjennemsnitshöiden (63,59") som et fast Punkt, saa kan Amternes större eller mindre Middelhöide udtrykkes saaledes:

Ringkjöbing Amt	+ 0,68"
Thisted	+ 0,57"
Kjöbenhavn (Staden)	+ 0,23"
Svendborg Amt	+ 0,14"
Viborg	+ 0,13"
Odense	+ 0,11"
Frederiksborg	+ 0,09"
Ribe	+ 0,05"
Aalborg	÷ 0,05"
Veile	÷ 0,06"
Præstö	÷ 0,07"
Kjöbenhavns	÷ 0,09"
Skanderborg	÷ 0,10"
Aarhus	÷ 0,14"
Holbæk	÷ 0,14"
Hjörning	÷ 0,18"
Randers	÷ 0,29"
Sorö	÷ 0,32"
Maribo	÷ 0,46"

Spørge vi nu, om vi skulle ansee den forskjellige Middelhöide i de forskjellige Amter som noget reent Tilfældigt eller som noget i dybereliggende Aarsager Begrundet, saa troe vi først at burde gjøre opmærksom paa, hvorfor vi paa ingen Maade kunne antage det Første. Vi kunne nemlig ikke betragte det for en Tilfældighed, at Middelhöiden af det maalte Mandskab i 5 paa hinanden følgende Aar, Aar. for Aar, i nogle Amter er over og i andre Amter under Gjennemsnitshöiden for hele Kongeriget, eller at Middelhöiden i Maribo og Sorö Amter bestandig er saa meget lavere end Middelhöiden i Ring-

kjøbing og Thisted Amter, at selv i det Aar, hvor den var størst i hine Amter, var den dog ikke lidet lavere end den, der fandtes i disse Amter i det Aar, da den der var lavest. Den laveste Middelhöhe for Ringkjøbing og Thisted Amter i noget enkelt Aar var nemlig 63,72" (i 1856), medens den største Middelhöhe i Maribo og Sorø Amter kun var 63,48" (i 1854). En saadan constant Forskjellighed kan ikke sættes paa Tilfældighedens Regning, om vi end kunne indrømme, at Tilfældet ogsaa ved Sammenligningen af flere Aars Gjennemsnitshøider indtil en vis Grad kan have Indflydelse.

Men spørges der saa videre, hvad Grunden er til den Forskjellighed, som i saa Henseende viser sig mellem de forskellige Amter, saa bliver Besvarelsen vanskelig, dels fordi Forholdene hos os ere mere eensartede end i de fleste andre Lande, dels fordi den hos os stedfindende Forskjel af Legemshöiden ikke let lader sig forklare ved at tage Hensyn paa de Momenter, som i Almindelighed antages at have meest Indflydelse paa Udviklingen af den menneskelige Legemshöhe.

Man har nemlig af de hidtil gjorte Undersøgelser om Legemshöiden i forskellige Lande troet at kunne udlede nogle faststaaende Regler, paa hvilke Dr. Thune ogsaa i sin oftnævnte Afhandling har gjort opmærksom, som f. Ex. at Menneskets Höhe bliver betydeligere og dets Væxt fuldender sig hurtigere, eftersom under iøvrigt lige Omstændigheder Landet er rigere og Velværet er almindeligere, Boliger, Klædedragt, især Næringen er bedre, og de Möisommeligheder, Anstrengelser og Afsavn, det lider i Barndommen og Ungdommen, er mindre. Ogsaa har man anseet det som godtgjort, at klimatiske Forhold og i Forbindelse hermed Landets physiske Beskaffenhed ikke mindre end Raceforskjellighed udøve Indflydelse paa Menneskets Legemsudvikling.

Nu er det upaatvivleligt, at Meget a priori taler for Rigtigheden af disse Sætninger — men et ganske andet Spørgsmaal er det, om den her i Landet vundne Erfaring kan siges at bekræfte dem.

I Kongeriget Danmark kan der naturligviis ikke være Spørgsmaal om den Indflydelse, som Egnens høiere eller lavere Beliggenhed skulde have paa Legemets Udvikling. Landets Configuration og Beskaffenhed gjør, at dette Moment ikke her kan gjøre sin mulige Indflydelse gjeldende. Derimod er der, om ikke nogen stor Forskjel paa Klimaets Beskaffenhed og paa Jordens større eller mindre Frugtbarhed og i Forbindelse hermed paa Beboernes større eller mindre Velstand, dog i disse Henseender saa megen Forskjellighed mellem de forskjellige Amter, at vi maae finde os opfordrede til at undersøge, om Legemshöiden kan antages at blive influeret af Jordens og Klimaets Beskaffenhed i de forskjellige Egne.

Vi ville nu allerførst betragte, hvorvidt Jordbundens større eller mindre Frugtbarhed kan antages at have en bestemt Indflydelse paa Legemets Udvikling i de forskjellige Amter. Efter Gjennemsnits-Taxten i den nye Matricul danne Amterne følgende Række¹⁾:

Maribo	Amt
Kjöbenhavns	—
Præstö	—
Odense	—
Sorö	—
Svendborg	—
Aarhus	—
Holbæk	—
Frederiksborg	—
Randers	—
Veile	—
Thisted	—
Skanderborg	—
Viborg	—
Aalborg	—
Hjørring	—
Ribe	—
Ringkjöbing	—

¹⁾ Bergsöe den danske Stats Statistik, 1. Bind, pag. 190.

Sammenligne vi nu denne Rækkefølge med den ovenfor anførte, paa hvilken Amterne ere rangerede efter den udfundne Middelhöide, maae vi komme til det Resultat, at Jordbundens Frugtbarhed ikke hos os kan antages at udöve nogen Indflydelse paa Legemets Udvikling og navnlig paa Legemshöiden i de forskjellige Amter. Den ringe Overeensstemmelse, eller rettere sagt Uovereensstemmelsen mellem disse to Lister er paafaldende. Maribo Amt, som er det sidste i Rækken efter Middelhöiden, er det överste i Rækken efter Frugtbarheden, og omvendt er Ringkjöbing Amt, som er det sidste i Rækken efter Frugtbarheden, det överste i Rækken efter Höiden. Thisted Amt, som er det tolvte i Rækken efter Frugtbarheden, er det andet i Rækken efter Höiden, medens Sorö, som er det næstlaveste i Rækken efter Höiden, er det femte överste efter Frugtbarheden; Randers Amt, som er det tredie laveste efter Höiden, indtager efter Frugtbarheden den 10de Plads.

Efter den Mangel paa Overeensstemmelse, der saaledes finder Sted mellem disse to Lister, synes man fuldkommen beföiet til at sige, at Legemshöiden hos os ikke staaer i nogen causal Forbindelse med Jordbundens Frugtbarhed, og at denne paa ingen Maade kan antages at udöve nogen bestemt Indflydelse paa hiin.

Hvad nu angaaer Beboernes Velvære, der tildeels er betinget af Jordbundens större eller mindre Frugtbarhed, da er det vel sandt, at Velstanden i de forskjellige Amter ikke kan siges at være meget forskjellig, og at det ene Amt ikke har væsentlige eller betydelige Fortrin fremfor det andet, hvad Levemaade, Bolig og Klædedragt angaaer; allermindst kan det siges, at Livets hele Indretning nöie graduerer sig i Forhold til Jordbundens större eller mindre Frugtbarhed i de forskjellige Amter. Den sociale Tilstand er i det hele temmelig eens overalt i hele Danmark; men skulde man udpege de Egne, der i denne Henseende staae paa det laveste Trin, saa maatte det snarest være Jyllands goldeste Hedeegn. Men hvorledes stiller sig Legemshöiden netop her efter vor Undersögelse? Ringkjöbing og Thisted

Amter, der tilligemed Viborg Amt for største Delen indeholde Hedestrækninger, ere de første i Rækken med Hensyn til Legemshöiden. Befolkningen i Ringkjöbing og Thisted Amter har efter vore Undersögelser omtrent $\frac{1}{2}$ Tomme större Middelhöide end Befolkningen i Svendborg og Odense Amter og henved en Tomme större Middelhöide end Befolkningen i Sorö Amt, og dog er det vel hævet over al Tvivl at Velstanden er större i de sidste end i de første, og at den sociale Tilstand er bedre i Sorö, Svendborg og Odense end i Ringkjöbing og Thisted Amter.

Ogsaa med Hensyn til de klimatiske Forhold er det langt fra at Erfaringen hos os bekræfter den Erfaring, der i andre Lande skal være gjort, og for hvis Rigtighed saa Meget a priori kunde synes at tale. Klimaet i Ringkjöbing og Thisted Amter er upaatvivlelig mere strengt, i det Hele taget mere barsk og og uvenligt end Klimaet i Gjennemsnit kan siges at være i Danmark, og dog er det disse Amter, hvor Befolkningen har den største Middelhöide, og hvor Legemets Udvikling er skreden længst frem. Disse to Amter udgjöre med den vestlige Deel af Viborg Amt, der indtager den 8de Plads i Rækkefølgen efter Middelhöiden, og med den vestlige Deel af Hjörning Amt hvad man ialmindelighed forstaaer under „det vestlige Jylland“. Det er den Deel af Danmark, hvor Klimaet er meest strengt, og hvor den goldeste og mindst frugtbare Jordbund findes — hvor den specifikke Befolkning er mindst¹⁾. Er det nu ikke mærkeligt, at det netop er i denne Deel af Landet, at Legemshöiden synes at være störst, ret ligesom det strenge Klima, i Forbindelse med andre locale Forhold, der udfordre Beboerne

1) Den specifikke Befolkning i Kongeriget var i 1855 2161 Mennesker pr. □ Miil; Nörre-Jylland for sig havde en specifik Befolkning af 1405 Mennesker pr. □ Miil, men i 8 af Ringkjöbing's 9 Herreder var den specifikke Befolkning under Gjennemsnittet og varierede mellem 546 og 1026 Mennesker pr. □ Miil. I 9 af Viborg Amts 12 Herreder var den specifikke Befolkning under, tildeels meget under Gjennemsnittet. Dette var ogsaa Tilfældet i omtrent Halvdelen af Herrederne i Thisted og Hjörning Amter. (Statistisk Tabelværk. Ny Række, 12 Bind, Incl. pag. XI.)

til en evig Kamp med Naturen, langt fra at kue Legemets Væxt og Udvikling tvertimod befordrede denne. Det er den Deel af Landet, hvor Almuen upaatvivleligen lever og boer slettest og meest maa undvære de Livets Behageligheder og Bekvemmeligheder, der antages at være gunstige Betingelser for Legemets Udvikling — det er her, hvor Börnene og den opvoxende Slægt meest er udsat for Kulde og et barsk Klimas, Helbredden svækkende, Indflydelse, og dog voxer og trives Befolkningen her saaledes, at det netop er Mandskabet i Ringkjöbing og Thisted Amter, der har den störste Middelhöide¹⁾.

Det er vel sandt, at i Hjörning Amt, hvis vestlige Deel naturligviis maa henregnes til hvad vi ovenfor betegnede som det vestlige Jylland, er Befolkningens Middelhöide under Gjennemsnitshöiden (omtrent $\frac{1}{5}$ “) ligesom Amtet i Rækkefølgen efter Frugtbarheden indtager en meget lav Plads. Men vi maae herved bemærke, for det förste at det paa ingen Maade er vor Mening, at det skal betragtes som en Paastand, at Erfaring hos os i Modsætning til den i andre Lande gjorte Erfaring lærer, at det menneskelige Legemes Udvikling fremmes under Kampen med de Besværligheder og Savn, som et strengt Klima og en ufrugtbar Jordbund fremkalder. Vi have kun villet gjöre opmærksom paa, at den hos os gjorte Erfaring ikke bekræfter den modsatte Paastand, at Legemets Udvikling gaaer Haand i Haand med den större Lethed til Culturens Udbredelse, som de ydre Forhold tilbyde. Men dernæst maae vi ogsaa gjöre opmærksom paa, at en stor Deel af Hjörning Amt hörer til det östlige Jylland, og snarere har Betingelser tilfældes med Öst-end med Vestkysten. Det kunde derfor have været meget interes-

---

¹⁾ Vi troe her at burde erindre om hvad der i en anden Anledning er bemærket, „at netop de 3 Stifter, der ere de fattigste og de for barske klimatiske Indflydelser meest udsatte, frembyde de gunstigste Dödelighedsforhold; at Aarsagen netop skulde ligge heri, tör man naturligviis ikke paastaae, men vist er det, at dette Resultat tydeligt angiver, at Hyggelighed og Comfort langt fra ikke i den Grad bidrager til at forlænge Livet, som man ialmindelighed troer“. Statistisk Tabelværk. Ny Række, B. 1, Indl. pag. CV.

sant, ifald Undersøgelsen af Legemshöiden i dette Amt kunde have været rettet særskilt paa den vestlige og særskilt paa den östlige Deel af samme¹⁾.

Ligesaa vanskeligt som det er at forklare sig hvad der bevirker det menneskelige Legemes höiere Væxt i Ringkjöbing og Thisted Amter, ligesaa vanskeligt er det at angive Aarsagerne til at det værnepligtige Mandskab i Maribo og Sorö Amt ikke naaer en höiere Statur, men i Gjennemsnit er fra $\frac{1}{3}$ til $\frac{1}{2}$ " lavere end Middelhöiden er overhovedet i Danmark.

I Maribo Amt er den meest frugtbare Jordbund i Danmark, og Sorö Amt indtager den 5te Plads i Rækken af Amterne efter Frugtbarheden. Begge Amter staae i Velstand og almindeligt Velvære ikke tilbage for mange Amter i Landet, men kunne, snarest regnes til de meest fremskredne i Cultur. Sorö Amt hörer desuden til de meest sunde Egne i Danmark; og omendskjönt Maribo Amt paa Grund af Terrainets lave Beliggenhed og af Mangel paa godt Vand ansees som et meget usundt Opholdssted, og Mortaliteten der i Perioden 1840—1849 var forholdsviis meget stor, ligesom Stiftet baade med Hensyn til Middellevetiden og med Hensyn til den sandsynlige Livsalder da indtog en meget lav Plads²⁾, saa har dog Mortaliteten i dette Amt, i Perioden 1850—1854, sammenlignet med hele Landets, ikke været foruroligende stor, og navnlig ikkun lidet större end i de Amter, hvor Legemshöiden er störst³⁾.

1) Vel hedder det i Hjörning Amts Beskrivelse pag. 8, at Befolkningen i den vestlige Deel af Amtet ialmindelighed er lavere af Væxt men sværere af Lemmer end i den östlige Deel — men med al Agtelse for denne Amtsbeskrivelses fortjenstfulde Forfatter turde det være ønskeligt at see, hvorvidt denne Anskuelse virkelig er begrundet. Det har imidlertid ikke været muligt at drive Undersøgelsen saa vidt eller at faae dette constateret.

2) Statistisk Tabelværk. Ny Række, 1 Bind, Indl. pag. CIII.

3) I Gjennemsnit af 1850—54 döde af 100 Mennesker

i Sorö	Amt	1,936
i Thisted	—	1,987
i Ringkjöbing	—	2,000
i Maribo	—	2,018

Mortaliteten i Kongeriget for den nævnte Periode var 2,150 af 100 Mennesker.

Naar man tager tilbørligt Hensyn til det saaledes Anførte turde det være klart, at ligesaa lidt som det efter de hidtil antagne Regler kan forklares, at Befolkningen i Ringkjøbing og Thisted Amter udmærker sig ved en stor Legemshøide, ligesaa lidt kan det paa den anden Side tilskrives Jordbundens Beskaffenhed og de klimatiske Forhold i Maribo og Sorø Amter, at Befolkningens Middelhöide i disse Amter er lavere end i Kongerigets andre Amter.

Medens den hos os vundne Erfaring saaledes ikke synes at bekræfte de Regler, som man har troet at kunne udlede af de Erfaringer, hvortil Undersøgelserne i andre Lande have ledet, er der derimod et Punkt, med Hensyn til hvilket vore Undersøgelser have ført til det samme Resultat, hvortil man andetsteds er kommet. Man har nemlig troet at kunne antage det som afgjort ved den vundne Erfaring, at Befolkningen i de store Stæder har en forholdsviis stor Middelhöide, og at Legemets Udvikling der skrider raskere frem end i Landdistrikterne. Denne Iagttagelse have baade Quetelet og Villermé samt Mallet gjort, og Dr. Thune anfører Resultatet af disse Lærdes Undersøgelser¹⁾. Ogsaa Kjöbenhavn synes at bekræfte denne Iagttagelse. Middelhöiden af det maalte 22aarige Mandskab var her 63,82 og overstiger altsaa Kongerigets Gjennemsnitshöide med 0,23 eller omtrent $\frac{1}{4}$ Tomme. Grunden til dette Phænomen søges i Almindelighed i den større Velstand, som skal findes i store Byer i Sammenligning med Landdistrikterne, hvor en stor Deel Individuer fra den tidligere Alder af maae deeltage i anstrængende Arbeider, hvorved Legemets Uddannelse forsinkes og Væksten forkues. Det turde imidlertid være et Spørgsmaal, hvorvidt de store Stæder virkelig have det antydede Fortrin af den anførte Grund, eller om ikke Grunden dertil snarere maa søges deri, at saamange kraftige Individuer fra Landdistrikterne indvandre til de store Stæder og der stifte Familier; thi det er en Erfaring, at Legemshöiden ligesom den

¹⁾ l. c. pag. 245.

physiske Udvikling i det Hele forplanter sig fra Fædrene til Sønnerne.

Hvorvidt noget Lignende finder Sted i Kjøbstæderne i Sammenligning med Landdistrikterne, kan ikke oplyses paa Grund af den summariske Maade, hvorpaa de Værnepligtige opføres i Listerne; men ved vore Kjøbstæders Beskaffenhed i det Hele er det ikke at antage, at der i saa Henseende skulde være nogen mærkelig Forskjel mellem Landdistrikterne og Kjøbstæderne.

Forinden vi slutte vore Betragtninger med Hensyn til de Resultater, som Maalingen af det 22aarige værnepligtige Mandskab i det af os behandlede Qvinquennium har givet, kunne vi ikke undlade at berøre det Spørgsmaal, om det ogsaa tør antages, at man, naar man har udfundet Middelhöiden af det 22aarige Mandskab, da tillige kjender Middelhöiden af Legemsudviklingen her i Landet, eller om det snarere bør antages, at Væksten i Almindelighed først naaer sin fulde Udvikling efter det 22de Aar. Flere Forfattere have nemlig opstillet det som en Kjendsgjerning, at Mandfolkenes Væxt ikke afsluttes forinden det 25de Aar eller endog senere, men de Undersøgelser, hvorpaa denne Paastand støtter sig, og de Kjendsgjerninger, med hvilke man har villet bevise den, ere saa lidet omfattende og lide af saa væsentlige Mangler, at der ikke kan tillægges dem nogen særdeles Betydning.

De det statistiske Bureau tilstillede Lister indeholde for Qvinquenniet 1852—56 Oplysninger om Höiden af den værnepligtige Ungdom for hver Alder fra det 18de til det 25de Aar. Heraf er den følgende Tabel IV sammenfattet, hvorved dog maa bemærkes, at Resultaterne for nogle Aldersklasser maae ansees for mindre paalidelige paa Grund af det temmelig ubetydelige Antal af Maalinger, som i disse have fundet Sted.

Tabel IV.

Alders- klasse.	1852.		1853.		1854.		1855.		1856.		1852-1856.	
	Antal.	Gjennem- snits- høide.	Antal.	Gjennem- snits- høide.	Antal.	Gjennem- snits- høide.	Antal.	Gjennem- snits- høide.	Antal.	Gjennem- snits- høide.	Antal.	Gjennem- snits- høide.
18 Aar . .	5	63,00"	9	64,89"	10	64,20"	8	64,25"	13	64,23"	45	64,11'
19 — . .	8	64,13	37	64,54	25	65,32	25	63,88	42	64,48	137	64,45
20 — . .	23	64,74	51	64,82	71	65,08	70	64,70	98	64,16	313	64,69
21 — . .	192	63,69	387	64,15	319	63,85	395	64,28	554	64,04	1847	63,93
22 — . .	10131	63,52	9648	63,63	9335	63,63	8917	63,82	11280	63,66	49311	63,59
23 — . .	1909	60,72	2567	62,49	2277	62,46	2094	61,90	1979	62,26	10826	61,97
24 — . .	1451	61,67	1322	61,90	1659	62,03	1352	61,94	1424	61,85	7208	61,89
25 — . .	66	63,97	51	64,00	43	63,39	275	63,78	232	64,00	667	63,83
Over 25 — . .	13	64,93	19	63,89	24	63,17	24	63,00	18	63,50	98	63,50
Summa	13798	62,96	14091	63,28	13763	63,30	13160	63,19	15640	63,34	70452	63,21

Det vil ved første Öiekast synes paafaldende, at alle yngre Aldersklasser vise en betydelig større Middelhöide, medens de Maalte af 23 og 24 Aars Alderen have en ikke lidet mindre Middelhöide end det 22-aarige Mandskab; men begge disse Phænomenener ville let forklares, naar vi erindre, at de, der agte at aftjene deres Værnepligt i en yngre Alder, efter Værnepligtsloven af 12. Februar 1849 skulle have det fornödne Maal og forövrigt være fuldkommen tjenstdygtige, hvorimod efter samme Lov de, der ved 22 Aars Alderen ei endnu findes at have en Höide af 61", atter möde ved Sessionen med 23 Aars Alderen, og hvis de da findes i lige Tilfælde, med 24 Aars Alderen. Medens altsaa Aldersklasserne förend det 22de Aar komme til at bestaae af lutter kraftige, velskabte Folk, ville de to sidstnævnte Aldersklasser hovedsagelig bestaae af Undermaalere etc., hvilket naturligviis ikke kan Andet end yttre sin Indflydelse paa Klassernes Middelhöide.

Betragte vi endelig Aldersklassen „25 Aar“, finde vi vel her Middelhöiden noget større end Middelhöiden for det 22-aarige Mandskab; men vi troe dog ikke, at man heraf skulde kunne være berettiget til at slutte, at Væxten i Almindelighed först naaer sin

fulde Udvikling med det 25de Aar, Forskjellen mellem disse 2 Klassers Höide er vel, som man vil have seet, 0,24", men deels gjælder netop her den ovenfor gjorte Bemærkning om Resultatets Upaalidelighed, naar kun et saare ringe Antal Individuer lægges til Grund — af denne Aldersklasse er ialt i 5 Aar kun maalt 667 —; og deels, hvilket heller ikke maa oversees, have disse Individuer rimeligviis for største Delen henhørt til den studerende Ungdom, altsaa til de mere bemidlede Klasser eller ialtfald til Bybefolkningen. Det er nemlig en Kjendsgjerning, at det især er denne Klasse, der er tilbøielig til at benytte den i Fredstid indrømmede Udsættelse med at behandles til Udskrivning, og efter Erfaringer fra andre Lande at dømme er den studerende Ungdom den Samfundsklasse, som har den største Middelhöide.

Tabel

Amtet.	53"	54"	55"	56"	57"	58"	59"	60"	61"	62"
Kjöbenhavn (Staden) . . .	1	1	4	1	16	34	92	196	351	452
Kjöbenhavns Amt	1	"	2	8	13	36	66	143	258	396
Frederiksborg	3	"	3	3	10	41	75	159	265	412
Holbæk	1	4	3	9	21	42	86	190	345	426
Sorö	1	1	5	7	8	50	95	199	280	403
Præstö	1	1	4	5	19	51	111	185	326	415
Maribo	5	1	3	9	24	59	115	236	304	361
Odense	3	3	5	8	24	47	114	226	375	573
Svendborg	1	5	1	10	13	34	85	179	325	421
Hjørring	3	5	9	11	16	35	102	168	245	359
Aalborg	1	3	3	8	19	36	87	165	295	336
Thisted	3	"	3	2	9	12	34	65	148	221
Viborg	2	6	9	9	19	28	52	138	232	299
Ringkjöbing	"	4	1	4	15	26	54	75	154	271
Randers	14	3	3	5	25	62	85	215	320	409
Aarhus	4	3	2	4	12	33	63	126	183	240
Skanderborg	4	"	2	5	9	18	69	132	227	300
Veile	6	2	2	6	12	39	86	214	311	494
Ribe	4	2	4	5	10	24	66	132	178	288
Summa	58	44	68	119	294	707	1537	3143	5122	7076
pCt. . .	0,12	0,09	0,14	0,24	0,59	1,43	3,12	6,37	10,39	14,35

Idet vi saaledes troe at kunne antage, at den mandlige Befolkning her i Landet i Almindelighed har naaet sin fulde Legemsudvikling med det 22de Aar, troe vi tillige at komme Sandheden meget nær ved at ansee den for det 22-aarige Mandskab fundne Middelhöide af 63,59" som Middelhöiden for hele den fuldvoxne mandlige Befolkning i Danmark.

Sluttelig meddele vi endnu nedenstaaende Tabeller, hvoraf Tabellen V indeholder en Angivelse af Antallet af de 22-aarige Værnepligtige, der i det af os behandlede Qvinqvennium have opnaaet hver enkelt Höide fra 53 til 73 Tommer. For ikke at gjöre Tabellen altfor vidtlöftig, have vi anseet det tilstrækkeligt, kun at angive hele Tommer, medens de originale Lister angive Höiden efter Fjerdedeelstommer.

V.

63"	64"	65"	66"	67"	68"	69"	70"	71"	72"	73"	Ialt.
550	610	402	296	179	89	49	21	3	1	2	3550
418	395	369	193	138	57	22	7	1	"	"	2523
440	458	369	221	159	63	19	5	2	"	"	2707
455	409	331	233	124	61	24	5	1	1	"	2771
415	393	302	159	77	46	16	1	2	1	"	2461
498	435	318	239	146	56	15	7	1	"	"	2833
421	373	285	180	98	32	16	2	"	"	"	2524
687	701	555	432	269	101	36	15	2	1	"	4177
557	512	432	253	168	78	35	10	2	1	"	3122
456	366	326	190	110	52	27	12	2	"	"	2494
385	390	353	193	126	52	20	6	2	"	"	2480
280	320	241	206	119	66	23	12	3	"	"	1767
401	418	285	233	128	56	22	6	"	"	"	2343
334	413	339	265	133	87	35	11	2	"	"	2223
488	459	310	207	113	53	15	6	3	1	"	2796
290	257	203	147	74	44	11	6	1	"	"	1703
350	330	223	160	100	40	13	6	1	1	"	1990
482	499	361	248	152	56	19	7	"	"	"	2996
323	326	300	191	122	50	21	3	2	"	"	2051
8230	8064	6304	4246	2535	1139	438	148	30	7	2	49311
16,69	16,35	12,79	8,61	5,14	2,31	0,89	0,30	0,06	0,02	0,00	100,00

I Tabel VI ere Angivelserne af den foregaaende Tabel reducerede til 100,00, hvorhos vi have troet for det lettere Overblikks Skyld at burde sammenfatte samtlige Höider under 60" til een Rubrik, hvilket ligeledes er skeet med samtlige Höider over 68".

Tabel VI.

Af 100 22-aarige Værnepligtige havde en Höide af:

	Under 60"	60-61"	61-62"	62-63"	63-64"	64-65"	65-66"	66-67"	67-68"	Over 68"	Summa.
Staden Kjöbenhavn	4,45	5,85	10,48	13,49	16,42	18,21	12,00	8,84	5,34	4,92	100,00
Kjöbenhavns Amt .	4,99	5,67	10,23	15,69	16,57	15,66	14,62	7,65	5,47	3,45	100,00
Frederiksborg . . .	4,99	5,87	9,79	15,22	16,26	16,92	13,63	8,16	5,87	3,29	100,00
Holbæk	5,99	6,86	12,45	15,37	16,42	14,76	11,95	8,41	4,47	3,82	100,00
Sorö	6,79	8,09	11,88	16,37	16,86	15,97	12,27	6,46	3,13	2,68	100,00
Præstö	6,78	6,53	11,51	14,65	17,58	15,35	11,22	8,44	5,15	2,79	100,00
Maribo	8,56	9,35	12,05	14,30	16,68	14,78	11,29	7,13	3,88	1,98	100,00
Odense	4,88	5,41	8,98	13,72	16,45	16,78	13,29	10,34	6,44	3,71	100,00
Svendborg	4,77	5,73	10,41	13,49	17,64	16,40	13,84	8,10	5,88	4,04	100,00
Hjörning	7,26	6,74	9,82	14,39	18,28	14,68	13,07	7,62	4,41	3,73	100,00
Aalborg	6,33	6,65	11,89	13,55	15,53	15,73	14,23	7,78	5,08	3,23	100,00
Thisted	3,56	3,68	8,88	12,51	15,85	18,11	13,64	11,66	6,73	5,88	100,00
Viborg	5,84	5,89	9,90	12,76	17,12	17,84	12,16	9,94	5,46	3,59	100,00
Ringkjöbing	4,68	3,87	6,93	12,19	15,03	18,53	15,25	11,92	5,98	6,07	100,00
Randers	7,05	7,69	11,44	14,63	17,45	16,42	11,09	7,40	4,04	2,79	100,00
Aarhus	7,10	7,40	10,75	14,09	17,03	15,09	11,92	8,63	4,35	3,64	100,00
Skanderborg	5,88	6,63	11,41	15,08	17,59	16,58	11,21	8,04	5,02	3,06	100,00
Veile	5,11	7,14	10,38	16,49	16,09	16,85	12,05	8,28	5,07	2,74	100,00
Ribe	5,61	6,44	8,68	14,04	15,75	15,89	14,63	9,31	5,95	3,70	100,00
Kongeriget	5,73	6,37	10,39	14,35	16,69	16,35	12,79	8,61	5,14	3,58	100,00

Allerede af Tabel V maa det fremgaae, at der finder en forholdsviis stor Regelmæssighed Sted i Fordelingen af de Udskrevnes Masse paa de enkelte Höideklasser, idet kun et ringe Antal henhörer til de første Klasser, medens Antallet bestandig stiger indtil det har naaet sit Maximum, hvorpaa det igjen successivt daler ved hvert höiere Maal. Dette sees imidlertid endnu tyde-

ligere af Tabel VI, hvorpaa, som sagt, Antallet af de Værnepligtige for hvert Amt er reduceret til 100,00; navnlig vil det strax bemærkes, at Maximum for Staden Kjöbenhavn samt Frederiksborg, Odense, Aalborg, Thisted, Viborg, Ringkjöbing, Veile og Ribe Amter, altsaa i 8 af de 9 Localiteter, hvis Befolkning har den störste Middelhöide, findes imellem 64 og 65", medens det for de övrige 10 Amter ligger imellem 63 og 64". Veile Amt frembyder derhos den Mærkelighed, at Höideklasserne 62—63", 63—64" og 64—65" opvise et omtrent ligestort Antal, over 16 pCt. i hver.

Det vil være ganske interessant at see, hvorvidt Fordelingen af Værnepligtige af hvert Maal er fuldkommen regelmæssig paa begge Sider af Midtpunktet, som hvilket vi her antage 64", da det störste Antal Maalte i 10 Amter findes imellem 63 og 64" og i de övrige 9 imellem 64 og 65". Ordner man saaledes Amterne efter Procentantallet af de Værnepligtige, der havde en Höide af under 64" og stiller det Amt överst, hvor det mindste Antal var under og fölgelig det störste Antal over denne Höide, bliver Rækken fölgende:

	Maalte Værnepligtige under 64 Tommer.
Ringkjöbing Amt	med 42,20 pCt.
Thisted	— 43,98 —
Odense	— 49,44 —
Ribe	— 50,52 —
Staden Kjöbenhavn	— 50,69 —
Viborg Amt	— 51,01 —
Frederiksborg	— 52,13 —
Svendborg	— 52,24 —
Kjöbenhavns	— 53,15 —
Aalborg	— 53,95 —
Veile	— 55,21 —
Skanderborg	— 56,09 —
Aarhus	— 56,37 —
Hjörning	— 56,49 —

Maalte Værnepligtige
under 64 Tommer.

• Præstö	med 57,05 pCt.
Holbæk	— 57,09 —
Randers	— 58,26 —
Sorö	— 59,49 —
Maribo	— 60,94 —

Sammenligner man denne Rækkefølge med Amternes Rækkefølge efter Middelhöiden, vil man finde en meget god Overensstemmelse imellem dem. Forskjellighederne bevirkes væsenligst ved det forskjellige Antal af meget höie Folk, navnlig af en Höide af over 67", Gardermaalet; saaledes indtager Kjöbenhavns Amt her en höiere Plads end Aalborg og Veile Amter, der dog have en större Middelhöide end hiint, men dette forklares let derved, at hiint har 8,92 pCt. af over 67" höie Folk mod resp. 8,31 og 7,81 pCt. i disse.

Et formeentlig endnu klarere Billede af Forskjellighederne mellem Amterne med Hensyn til Legemshöiden end Tabel VI frembyder, erhoides af nedenstaaende Tabel VII, hvori vi have beregnet, hvor stor en Andeel hvert Amt har leveret af samtlige til hver enkelt Höideklasse henhörende Værnepligtige. Hvis Befolkningsforholdene og de physiske Forhold vare eensartede i de forskjellige Amter, maatte Procentantallet for hvert Amt gjennem alle Höideklasser paa det Nærmeste stemme med den Procentandee, hvormed Amterne deeltage i Udredelsen af samtlige Værnepligtige. Enhver Afvigelse i de enkelte Colonner fra sidstnævnte Störrelse viser hen paa en Særegenhed for vedkommende Amt, der, alteftersom Afvigelsen er i den ene eller den anden Retning, opad eller nedad, antyder gunstigere eller ugunstigere Forhold i Amtet.

Tabel VII.

	Af samtlige 22-aarige Værnepligt. kom paa hvert Amt.	Af 100 Værnepligtige for hver enkelt Høideklasse leveredes af hvert Amt									
		under 60"	over 60"	61"	62"	63"	64"	65"	66"	67"	over 68"
		pCt.	pCt.	pCt.	pCt.	pCt.	pCt.	pCt.	pCt.	pCt.	pCt.
Staden Kjöbenhavn . .	6,8	5,3	6,2	6,9	6,4	6,7	7,6	6,4	7,0	7,1	9,4
Kjöbenhavns Amt . . .	5,1	4,4	4,6	5,0	5,6	5,1	4,9	5,9	4,5	5,4	4,9
Frederiksborg	5,5	4,8	5,1	5,2	5,8	5,8	5,7	5,9	5,2	6,3	5,0
Holbæk	5,6	5,9	6,0	6,7	6,0	5,5	5,1	5,2	5,5	4,9	5,2
Sorö	5,0	5,9	6,3	5,5	5,7	5,0	4,9	4,8	3,7	3,0	3,7
Præstø	5,8	6,8	5,9	6,4	5,9	6,1	5,4	5,0	5,6	5,8	4,5
Maribo	5,1	7,6	7,5	5,9	5,1	5,1	4,6	4,5	4,2	3,9	2,8
Odense	8,5	7,2	7,2	7,3	8,1	8,3	8,7	8,8	10,2	10,6	8,8
Svendborg	6,3	5,3	5,7	6,3	6,0	6,8	6,3	6,9	6,0	6,6	7,1
Hjørring	5,1	6,4	5,3	4,8	5,1	5,5	4,5	5,2	4,5	4,3	5,3
Aalborg	5,0	5,5	5,3	5,8	4,7	4,7	4,8	5,6	4,5	5,0	4,5
Thisted	3,6	2,2	2,1	2,9	3,1	3,4	4,0	3,8	4,9	4,7	5,9
Viborg	4,8	4,4	4,4	4,5	4,2	4,9	5,2	4,5	5,5	5,1	4,8
Ringkjöbing	4,5	3,7	2,4	3,0	3,8	4,1	5,1	5,4	6,2	5,2	7,7
Randers	5,7	7,0	6,8	6,2	5,8	5,9	5,7	4,9	4,9	4,5	4,4
Aarhus	3,5	4,3	4,0	3,6	3,4	3,5	3,2	3,2	3,5	2,9	3,5
Skanderborg	4,0	3,8	4,2	4,4	4,2	4,3	4,1	3,5	3,8	3,9	3,5
Veile	5,9	5,4	6,8	6,1	7,0	5,9	6,2	5,7	5,8	6,0	4,7
Ribe	4,2	4,1	4,2	3,5	4,1	3,9	4,0	4,8	4,5	4,8	4,3
Summa	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Vi troe, at denne Tabel fremstiller de stedfindende Forskjelligheder mellem Ainterne saa tydeligt og klart, at en videre Udvikling deraf bliver overflödig, hvorfor vi nu skulle gaae over til korteligen at omtale de Oplysninger om de Værnepligtiges physiske Dygtighed, som Justitsministeriet har foranlediget uddragne af Sessionsprotokollerne for Aarene 1853—1856, og som derefter ere blevne sammenstillede i efterfølgende Tabel.

Tabel
Oversigt over de

Amtets Navn.	Udskrevne Værne- pligtige.	Befundne tjenst- dygtige.	Befundne utjenstdygtige	
			formedelst Undermaal.	formedelst Legemsfeil og Sygdom.
Staden Kjöbenhavn	6758	2533	693	1153
Kjöbenhavns Amt	5118	1472	347	992
Frederiksborg	3237	1668	375	847
Holbæk	3272	1655	482	931
Sorö	5010	1523	527	764
Præstö	3092	1636	470	784
Maribo	2961	1482	562	730
Odense	5074	2558	565	1492
Svendborg	3824	1922	456	1104
Hjørring	3242	1342	542	1147
Aalborg	3336	1326	506	1202
Thisted	2223	1085	172	792
Viborg	2926	1378	342	967
Ringkjöbing	2845	1391	239	984
Randers	3717	1580	639	1261
Aarhus	2320	934	415	754
Skanderborg	2580	1134	426	814
Veile	3445	1760	479	1001
Ribe	2372	1167	272	738
Summa	63352	29546	8509	18457

Betragte vi nu först Antallet af dem, der ere befundne utjenstdygtige paa Grund af Undermaal, da finde vi i denne Henseende en stor Forskjellighed mellem Amterne; den varierer mellem 7,8 (Thisted) og 19,0 (Maribo) af 100. Rækkefølgen imellem Amterne er följende, naar vi sætte det Amt överst, hvori de färreste Undermaalere findes:

VIII.

Værnepligtiges Tjenstdygtighed.

Udslettedes af Rullen eller forbigikkes af andre Grunde end Undermaal, Sygdom og Feil.	Af 100 Udskrevne				Af 100 Udskrevne utjenstdygtige formedelst Undermaal, Sygdom og Feil.
	tjenst- dygtige.	utjenst- dygtige formedelst Undermaal.	utjenstdygt. formedelst Legemsfeil og Sygdom.	ikke ende- ligen Be- handlede o. s. v.	
2379	37,5	10,2	17,1	35,2	27,8
307	47,2	11,1	31,8	9,9	42,9
347	51,5	11,6	26,2	10,7	37,8
204	50,6	14,7	28,5	6,2	43,2
196	50,6	17,5	25,4	6,5	42,9
202	52,9	15,2	25,4	6,5	40,6
187	50,0	19,0	24,7	6,3	43,7
459	50,4	11,1	29,4	9,1	40,5
342	50,3	11,9	28,9	8,9	40,8
211	41,4	16,7	35,4	6,5	52,1
302	39,7	15,2	36,0	9,1	51,2
174	48,8	7,8	35,6	7,8	43,4
239	47,1	11,7	33,0	8,2	44,7
231	48,9	8,4	34,6	8,1	43,0
237	42,5	17,2	33,9	6,4	51,1
217	40,3	17,9	32,5	9,3	50,4
206	44,0	16,5	31,5	8,0	48,0
205	51,1	13,9	29,1	5,9	43,0
195	49,2	11,5	31,1	8,2	42,6
6840	46,7	13,4	29,1	10,8	42,5

med Hensyn til
Middelhøiden.

1. Thisted Amt. . . . . Nr. 2.
2. Ringkjøbing . . . . . „ 1.
3. Staden Kjøbenhavn. . . . . „ 3.
4. Kjøbenhavns Amt. . . . . „ 12.
5. Odense . . . . . „ 6.
6. Ribe . . . . . „ 8.
7. Frederiksborg . . . . . „ 7.

med Hensyn til
Middelhöiden.

8.	Viborg Amt	Nr. 5.
9.	Svendborg	„ 4.
10.	Veile	„ 10.
11.	Holbæk	„ 15.
12.	Aalborg	„ 9.
13.	Præstö	„ 11.
14.	Skanderborg	„ 13.
15.	Hjørring	„ 16.
16.	Randers	„ 17.
17.	Sorö	„ 18.
18.	Aarhus	„ 14.
19.	Maribo	„ 19.

Vi finde her i det Væsentlige paa nogle faa Undtagelser nær den samme Orden, som ovenfor ved Middelhöiden, og vi tör saaledes ansee os berettigede til at slutte, at i de Distrikter, der staae foran i Rækken med Hensyn til Legemshöiden, er det sjeldnere at Individerne ikke opnaae Middelhöiden, end det er Tilfældet i de Egne, der staae tilbage i denne Henseende — med andre Ord, at der findes færre Undermaalere i samme Forhold, som Middelhöiden af de Udskrevne er større. Dette er ogsaa den almindelige Erfaring. At Antallet af Undermaalere hos os, omtrent 13½ pCt., i det Hele maa forekomme stort, vil ikke kunne nægtes, naar man seer hen til Erfaringen i andre Lande — dog kommer her Fastsættelsen af Höidemaalet til Udskrivning i Linien i væsentlig Betragtning.

Hvad Antallet af de for Sygdomme og Legemsfeil utjenstdygtig Befundne angaaer, da er der i denne Henseende stor Forskjel mellem Amterne, skjönt ikke fuldt saa stor som med Hensyn til Undermaalet. Forskjellen verserer her mellem 17,1 (Staden Kjöbenhavn) og 36,0 (Aalborg Amt). Efter Tabellen föolge Amterne saaledes paa hverandre, naar man sætter den Localitet överst, hvor det mindste Antal af hine Grunde som utjenstdygtige Erklærede findes.

Staden Kjöbenhavn.

Maribo Amt.

Præstö —

Sorö —

Frederiksborg —

Holbæk —

Svendborg —

Veile —

Odense —

Ribe —

Skanderborg —

Kjöbenhavns —

Aarhus —

Viborg —

Randers —

Ringkjöbing —

Hjørring —

Thisted —

Aalborg —

Denne Rækkefølge stemmer, som det er iöiefaldende, aldeles ikke overeens med Listen over Middelhöiden; Nr. 1 og 2 med Hensyn til Legemshöiden er her Nr. 16 og 18, og Nr. 18 og 19 med Hensyn til Legemshöiden er her Nr. 4 og 2. Af den nærværende Undersögelse fremgaaer det saaledes paa ingen Maade, at der, hvor Middelhöiden er mindst, findes de fleste med Sygdom og Legemsfeil Behæftede, og omvendt at der, hvor Middelhöiden er störst, findes de færreste af denne Grund Cassable — en Mening, som i Almindelighed antages som beviist; tværtimod udgjör Antallet af de formedelst Sygdom og Legemsfeil utjenstdygtige Værnepligtige i Thisted og Ringkjöbing Amter, hvor den værnepligtige Befolkning har den störste Middelhöide, omtrent 35 pCt. af alle Udskrevne, altsaa næsten det störste Antal i hele Landet, og navnlig langt flere Utjenstdygtige formedelst Sygdom og Legemsfeil end i Sorö og Maribo Amter, som dog have den mindste Legemshöide.

Vi kunne saaledes ikke sige, at den hos os gjorte Erfaring i nogen Maade taler for, at der er en causal Nexus imellem Sygdomme og Legemsfeil og Befolkningens Middelhøide eller at hine have en afgjørende Indflydelse paa denne. Iøvrigt er Antallet af dem, der af denne Grund erklæres utjenstdygtige, unægtelig meget stort. Naar man undtager Kjöbenhavn er det intetsteds under en Fjerdedeel af de udskrevne Værnepligtige, og i 6 Amter endog en Trediedeel og derover. Naar man imidlertid seer hen til de Erfaringer, som herom haves i andre Lande, vil man finde dette mindre paafaldende. I Frankrig¹⁾ maatte saaledes i Aarene 1853 og 1854 24,11 pCt. af det ved conseils de révision undersøgte Mandskab, paa Grund af Sygdom og Legemsfeil, fritages for Opfyldelsen af Værnepligten; i Bayern²⁾ var dette i Aarene 1852—1857 Tilfældet med 25,33 pCt., og i Sachsen³⁾ i Tidsrummet 1848—1854 endog med 47,71 pCt. Derimod bleve i Holland⁴⁾ i Decenniet 1846—1855 ikkun 7,78 pCt. fritagne af denne Grund.

Hvad Forholdet af de tjenstdygtig befundne Værnepligtige til Udskrivningsmassen angaaer, da er Rækken efter den af os opgjorte Tabel følgende, naar man sætter det Amt överst, hvor forholdsviis de fleste Tjenstdygtige ere udskrevne.

Præstö	Amt.
Frederiksborg	—
Veile	—
Holbæk	—
Sorö.	—
Odense	—

1) Annuaire d'économie politique et de statistique. XIV og XV Aarg. I Gjennemsnit af 1831 til 1849 bleve af 100,000 Consciberede dog kun 15,758 befundne utjenstdygtige formedelst Sygdom og Legemsfeil; det er ikke fuldt 18 pCt.; cfr. Boudin traité de géographie et de statistique médicales t. 2, pag. 226.

2) Beiträge zur Statistik des Königreichs Bayern. VIII Bd.

3) Zeitschrift des Stat. Bur. des Königl. sächsischen Ministeriums für das Innere. II Aarg.

4) Statistisch Jaarboek voor het Koninkrijk der Nederlanden. VII Aarg.

Svendborg	Amt.
Maribo	—
Ribe	—
Ringkjöbing	—
Thisted	—
Kjöbenhavns	—
Viborg	—
Skanderborg	—
Randers	—
Hjørring	—
Aarhus	—
Aalborg	—
Staden Kjöbenhavn.	

Det vil let sees, at et Amts Plads i denne Henseende paa ingen Maade retter sig efter den større eller mindre Middelhöide, som dets værnepligtige Befolkning har; Ringkjöbing og Thisted Amter, der have den største Middelhöide, indtage Pladsen Nr. 10 og 11 i denne Henseende, og Maribo Amt, som har den mindste Middelhöide, er her Nr. 8 og staaer altsaa i denne Henseende over hine Amter. — Der maa altsaa være andre Grunde, der her udöve Indflydelse. I de allerfleste Amter staaer ogsaa Antallet af de tjenstdygtig Befundne i omvendt Forhold til Antallet af de formedelst Sygdom og Legemsfeil utjenstdygtig Befundne. Dette er saare naturligt, ligesom ogsaa at det større eller mindre Antal af Undermaalere her maa gjøre sig gjældende.

Men et tredie Moment, som ikke er uden Indflydelse i denne Henseende, er Antallet af de paa hvert Sted ikke endeligen Behandlede. Disses Antal er, naar man undtager Hovedstaden, intetsteds stort, det varierer mellem 10,7 og 5,9 af 100; hiint Forhold finder Sted i Frederiksborg, dette i Veile Amt. Derimod er i Kjöbenhavn Antallet af dem, der forlange Udsættelse med at behandles til Udskrivning eller uden lovligt Forfald udeblive fra Sessionen, overordentligt stort og udgjör

over en Trediedeel af Udskrivningsmassen, medens Forholdet for Amterne alene er 7,9 af 100 eller omtrent en Trettendedeel af Massen.

For paa eengang at kunne oversee de af os beskrevne Forhold, og i hvilken Rækkefølge Staden Kjöbenhavn og Landets forskellige Amter ordne sig med Hensyn til hvert enkelt Forhold, have vi sammenfattet den nedenstaaende Tabel.

Tabel IX.

	Rækkefølgen				
	efter Jord- bundens Frugtbarhed.	efter Middelhøiden.	efter Antallet af Under- maalere.	efter Hyppighed af Sygdomme og Legemsteil.	efter Antallet af Tjenst- dygtige.
Staden Kjöbenhavn . . .	"	3	3	1 (min.)	19 (min.)
Kjöbenhavns Amt . . .	2	12	4	12	12
Frederiksborg	9	7	7	5	2
Holbæk	8	15	11	6	4
Sorö	5	18	17	4	5
Præstö	3	11	13	3	1 (max.)
Maribo	1 (max.)	19 (min.)	19 (max.)	2	8
Odense	4	6	5	9	6
Svendborg	6	4	9	7	7
Hjørring	16	16	15	17	16
Thisted	12	2	1 (min.)	18	11
Aalborg	15	9	12	19 (max.)	18
Viborg	14	5	8	14	13
Randers	10	17	16	15	15
Aarhus	7	14	18	13	17
Skanderborg	13	13	14	11	14
Veile	11	10	10	8	3
Ringkjöbing	18 (min.)	1 (max.)	2	16	10
Ribe	17	8	6	10	9

Rettelser.

Pag. 9, Linie 5 f. n.: Ved Folketællingen paa de dansk-vestindiske Öer i 1855 er Antallet af Arrestanter anført at skulle have udgjort 2 pCt. af Befolkningen, istedetfor: 0,2 pCt.

- 46 & 47. De for „Mosaiske Troesbekjendere” paa Landet paa St. Thomas anførte Tal skulle udgaae af denne Afdeling og henføres under „Mæhriske Brödre”, hvorhos Hovedsummerne blive at berigtige saaledes: for „Mæhriske Brödre” resp. 867, 1195 og 2062, samt for „Mosaiske Troesbekjendere” resp. 167, 205 og 372.
  - 191, Anm.: 1ste Saml., skal være: 4de Saml.
-